

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАУКОВИЙ
ВІСНИК**

**ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
ІНСТИТУТУ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ТОРГОВЕЛЬНО – ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Рік заснування 2001

Випуск I

Економічні науки

**Чернівці
2008**

Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – Чернівці: Книги-XXI, 2008. – Вип. I. Економічні науки. – 456 с.

У науковому віснику розглядаються актуальні питання активізації економічних реформ у національній економіці та її складових в економічній теорії, регіональній та світовій економіці, фінансах, менеджменті, маркетингу, обліку, туризмі тощо.

Буде корисним для науковців, фахівців, викладачів навчальних закладів, аспірантів, студентів.

Редакційна колегія:

Е.І.Бойко - д.е.н., професор, **Е.О.Грицюк** – к.е.н., доцент, **Д.Г.Лук'яненко** – д.е.н., професор, **А.А.Мазаракі** – д.е.н., професор, **В.В.Мова** – д.е.н., професор, **Т.М.Ореховська** – к.е.н., професор, **А.М.Поручник** – д.е.н., професор, **І.М.Школа** – д.е.н., професор, **М.Ф.Юрій** – д.і.н., професор.

Рецензенти: доктор економічних наук, професор **М.А.Козоріз**
доктор економічних наук, професор **В.І.Пила**

Редакція вісника:

Головний редактор – **І.М.Школа**
Відповідальний секретар – **Е.О.Грицюк**
Редактор – **Р.В.Кравчук**
Коректор – **Н.Т.Гринівська**
Комп'ютерний дизайн і макетування – **С.О.Галамашевич**

Друкується за ухвалою Вченої Ради Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ.

Свідоцтво державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України № 4317 серія КВ від 20.06.2000 р.

Загальнодержавне видання
Збірник входить до переліку наукових видань ВАК України

© ЧТЕІ КНТЕУ, 2007

Підписано до друку 17.03.2008 р.

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БУКОВИНИ ТА МЕТОДИ ЙОГО ОЦІНКИ

У статті, на прикладі Чернівецької області, аналізуються природні та культурно-історичні рекреаційні ресурси, визначаються особливості розвитку сфери рекреації і туризму в регіоні, пропонуються методи оцінки та розглядаються окремі підходи до проведення оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів.

In the article, on the example of Chernivtsi region, the natural and cultural historical recreative resource are analyzed, peculiarities of development of the recreation sphere and tourism in the region are considered, methods of assessment and separate approaches of assessing of recreative touristic resources are suggested and considered.

Соціально-економічний розвиток України та її окремих регіонів, який характеризується зростанням антропогенних навантажень на природу, виснаженням багатьох видів природних ресурсів, збільшенням обсягів екологічно шкідливих викидів, зниженням якості середовища проживання людей зумовлює необхідність більш раціонального освоєння природно-ресурсного потенціалу країни і регіонів зокрема. Основними складовими природно-ресурсного потенціалу України є "багаті земельні та мінеральні ресурси (близько $\frac{3}{4}$ інтегрального природно-ресурсного потенціалу). Далі йдуть водні та природні рекреаційні ресурси. Ці чотири види природних багатств зосередили більше як 99% сумарного потенціалу природних продуктивних сил України" [1, с.102].

Реформування національної економіки пов'язане з глибокими структурними перетвореннями у всіх сферах суспільного життя, трансформацією господарського комплексу України, здійсненням ефективної регіональної політики тощо. Не менш важливою проблемою залишається пошук раціональних методів та способів активізації розвитку тих видів діяльності, для яких існують всі необхідні умови і які за своєю соціальною результативністю та економічною віддачею можуть скласти гідну конкуренцію традиційним галузям господарства. Однією з таких галузей є рекреаційна сфера.

Україна, і Чернівецька область зокрема, володіють великим рекреаційним потенціалом, ефективне освоєння якого може забезпечити не тільки більш повне задоволення потреб населення в оздоровленні і відпочинку, а й принести реальну економічну вигоду. Тому рекреаційна сфера в процесі ринкової трансформації економіки має посісти одне з провідних місць у структурі господарського комплексу. Надзвичайно актуальним є визначення структури рекреаційно-туристичного потенціалу окремих регіонів України,

виявлення місця, яке займає той чи інший його компонент в інтегральній величині та оцінка потенціалу певної території, на основі якої розробляється стратегія розвитку рекреації і туризму регіону.

Дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу окремих країн та регіонів проводиться великою кількістю зарубіжних і вітчизняних вчених та практиків. Так, польськими вченими Яцеком Качмареком, Андрієм Стасяком, Богданом Влодарчуком туристичний потенціал визначається не тільки наявністю різноманітних рекреаційних ресурсів, але й політичною та економічною стабільністю, високим рівнем культури, демографічним станом тощо [2, с.52].

Румунські науковці Василь Діну та Олександр Неделеа, аналізуючи туристичний потенціал Румунії та окремих її повітів, особливу увагу звертають на ефективне використання транзитних шляхів, розбудову вздовж доріг готелів, мотелів, закладів ресторанного бізнесу, автостоянок, станцій технічного обслуговування тощо.

Українські вчені, такі як Б.М.Данилишин, С.І.Дорогунцов, В.І.Пила, Т.І.Ткаченко, В.С.Кравців, І.М.Школа, В.К.Євдокименко, Д.М.Стеченко, В.П.Руденко, В.І.Павлов, О.І.Гулич, Н.Й.Конищева та багато інших, досліджуючи природно-ресурсний потенціал України, особливу увагу в своїх працях звертають на наявні рекреаційно-туристичні можливості як України в цілому, так і окремих її регіонів, а також акцентують увагу на важливому значенні сфери рекреації і туризму для економічного розвитку територій. Так, зокрема, Василь Кравців, Богдан Матоліч, Ольга Гулич, В'ячеслав Полюга в своїй праці «Рекреаційний потенціал Львівської області та стратегія його освоєння» стверджують, що визначення рекреаційно-туристичної сфери стратегічним орієнтиром та «структурні трансформації господарства регіону вбік пріоритетної розбудови саме цього сектора економіки забезпечать збалансований високоефективний ресурсозберігаючий розвиток території» [3, с.134]. Валерій Євдокименко, визначаючи придатність території для рекреаційного використання та її потенціал вважає, що основними критеріями є «наявність родовищ лікувальних мінеральних вод, грязей, озокериту, сприятливі кліматичні умови, екологічно чисте природне середовище. При цьому, чим більші запаси лікувальних ресурсів, вища їх лікувальна ефективність, тим вищу цінність мають рекреаційні території» [4, с.62].

Особливої уваги заслуговує методика компонентної та інтегральної економічної оцінки природно-ресурсного потенціалу регіону,

запропонована В.П.Руденко. Компонентна оцінка передбачає "економічну оцінку використання потенціалу окремих видів природних ресурсів як характеристику їхньої суспільної споживчої вартості, що проводилась у річному вимірі на базі єдиного критерію економії суспільної праці та узагальнюючого показника – вартості валової продукції, вираженої в загальнодержавних або (за відсутності) регіональних кадастрових цінах, розрахованих методом ранжування приведених витрат. Валова продукція характеризує сукупну продуктивність усіх природних ресурсів території" [1, с.86-87]. Аналіз компонентної структури природно-ресурсного потенціалу у розрізі областей проводить Н.В.Фоменко, де природні рекреаційні ресурси становлять 9,5% від сумарного природно-ресурсного потенціалу України, займаючи четверте місце після земельних, мінеральних та водних ресурсів [5, с.256]. Але частково і водні, і земельні, і мінеральні ресурси використовуються в рекреаційній сфері, що значно збільшує площі тих територій, які можуть бути задіяні в сфері рекреації і туризму. "За даними оцінки ресурсного потенціалу земель курортів і рекреації та туризму, земель історико-культурного призначення, територія їх розповсюдження може складати близько 9,1 млн га., або майже 15% території країни"[5, с.257-258].

Поділ рекреаційних ресурсів на природні, історико-культурні та соціально-економічні [6, с.24], а О.О.Бейдик, зокрема, відносить до рекреаційних ресурсів ще й «уфологічні – території, на яких виявлені свідчення контакту з неземними цивілізаціями, форми життя неземного походження, якими спричинені ті чи інші аномальні явища» [7, с.70], вимагає особливих підходів до їх оцінки. В.І.Стафійчук визначає такі типи оцінки рекреаційних ресурсів: «медико-біологічний, психолого-естетичний, технологічний» [8, с.41].

Основною метою статті є дослідження рекреаційних ресурсів регіону та їх потенціалу на прикладі Чернівецької області, пошук найбільш ефективних методів оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів з метою визначення перспектив регіонального розвитку. Досягнення поставленої мети передбачає попереднє вирішення таких завдань:

➤ проведення аналізу території Чернівецької області за видами рекреаційних ресурсів та визначення місця і ролі сфери рекреації і туризму в подальшому соціально-економічному розвитку регіону;

➤ визначення методів оцінки рекреаційного потенціалу та алгоритму їх використання для розв'язання прикладних задач

ландшафтного планування;

➤ розробка рекомендацій з оптимального використання території регіону в рекреаційних цілях з урахуванням ландшафтних умов та прогнозування розвитку видів і форм рекреаційно-туристичної діяльності.

Визначаючи потенціал як "наявні в економічного суб'єкта ресурси, їх вміння раціонально використати для досягнення поставленої мети" [9, с.13], та розбиваючи його на окремі групи, вважаємо, що найважливішою складовою є природний потенціал, який становить собою "сукупність наявних природних умов і ресурсів, що впливають на економічну діяльність і використовуються чи можуть бути використані у виробництві благ і здатні забезпечити потреби країни чи людства. Природний потенціал забезпечується географічним розміщенням, кліматом, природними ресурсами та екологічною ситуацією" [9, с.15].

Щодо визначення рекреаційно-туристичного потенціалу, то це сукупність природних і культурних умов, що позитивно впливають на людський організм та забезпечують шляхом поєднання фізичних і психологічних чинників відновлення працездатності людини і можуть у перспективі використовуватися з цією метою.

Термін "потенціал" виступає щодо "ресурсів" і "умов" як ширше поняття і включає різні можливості для формування рекреаційно-туристичного продукту.

Чернівецька область має великий шанс на зайняття вагомої позиції у все більш гострішому суперництві у залученні рекреантів та туристів. Вигідне геополітичне та географічне розташування на перехресті важливих торговельних шляхів, включення у структури внутрішнього ринку Європейського Союзу завдяки можливостям єврорегіону "Верхній Прут", наявність великої кількості джерел мінеральних вод, гірська місцевість і добре збережене природне середовище, значний культурний потенціал роблять з регіону привабливе для відвідування і відпочинку місце як для внутрішніх, так і іноземних туристів.

За наявністю рекреаційних ресурсів Чернівецька область посідає одне з провідних місць в державі.

Природні рекреаційні ресурси Буковини представлені лікувальними мінеральними водами, лікувальними грязями, кліматичними, ландшафтними, водними, лісовими ресурсами. Частина природно-рекреаційного потенціалу у сумарному природно-ресурсному

в системі рекреації, а для деяких видів туристичної діяльності є визначальними.

Зрозуміло, що не всі види оцінок можуть застосовуватися до цього типу ресурсів. Неможливою є медико-біологічна оцінка культурно-історичних ресурсів (за винятком окремих випадків), тому що така оцінка характеризує вплив природних факторів на організм людини. Проте, на нашу думку, цілком можна проводити психолого-естетичну, функціонально-технологічну та економічну оцінки.

Психолого-естетична оцінка залежить від таких показників: інформативність, унікальність, екзотичність, естетична ємність та здатність до психологічного збудження. Так, наприклад, методика оцінки інформативності культурно-історичних ресурсів і об'єктів ґрунтується на часі, достатньому для огляду групою в кількості 30 осіб з екскурсоводом.

Будь-який пам'ятник культурно-історичного значення передбачає наявність культурно-історичного середовища, тому процес оцінки розповсюджується на весь культурно-історичний простір.

Загальноприйнята бальна оцінка культурно-історичних ресурсів. Вона відображає можливість використання і атрактивність. Зазвичай при бальній оцінці враховують: значущість (міжнародна, національна, регіональна, місцевого значення), унікальність, екзотичність, орієнтація (для якої групи населення), популярність, позиційна цінність, зовнішня і внутрішня транспортна доступність, стан об'єкта, можливість екскурсійного огляду. Шкала від 0 до 4 балів. За кожним критерієм вводиться коефіцієнт значущості. Сумарні оцінки – до 50 балів. Якщо більше 50 балів – то це культурно-історичний пам'ятник міжнародного значення.

Функціонально-технологічна оцінка культурно-історичних ресурсів може здійснюватись за такими критеріями:

1. Ступінь фізичної збереженості об'єкта (висока, середня, низька).
2. Час комфортного терміну використання об'єкта (під відкритим небом – низька, у закритих приміщеннях – висока).
3. Пропускна здатність (кількість людей на день).
4. Кількість експонатів для показу.
5. Зручність огляду об'єкта туристами.
6. Відсоток об'єктів показу доступних для туристів.
7. Потенційна можливість покращення технологічних характеристик об'єкта.

Функціонально-технологічна оцінка культурно-історичних ресурсів важлива для характеристики ступеню технологічної готовності, придатності, комфортності об'єктів для прийому туристів. З допомогою критеріїв оцінки можна показати, в якому технологічному стані знаходиться об'єкт туризму, чи повністю він готовий до прийому відвідувачів.

Не менш важливою є оцінка рекреаційної та туристичної інфраструктури. Візьмемо, наприклад, туристичний готель. Зазвичай при оцінюванні готелю застосовуються три традиційні підходи (витратний, порівняльний і прибутковий), як і при оцінці інших прибуткових активів, будь то об'єкти нерухомості або бізнесу. Для того, щоб врахувати всі елементи, що створюють вартість функціонуючого готелю, при витратному методі оцінки необхідно врахувати всі нематеріальні цінності, пов'язані з брендом готелю і його функціонуванням як єдиного бізнесу і його стабільністю. При прибутковому методі розглядаються витрати зі заміни предметів і складного устаткування, що швидко зношується. А метод порівняння продажів має включати коректування на потенційну різницю у фізичному стані і фінансовому статусі готелів, заявлених в операціях з продажу.

Оскільки вартість готелю на певну дату оцінки залежить від його здатності приносити дохід у майбутньому, при оцінці цієї вартості найчастіше застосовується прибутковий підхід. Для прогнозування майбутнього доходу готелю оцінювачі аналізують готельний ринок. Поточна вартість цього прогнозованого доходу і визначає готовність ринку запропонувати за готель ту або іншу суму. Прогноз доходу готелю безпосередньо залежить від ринкових умов, які характеризуються обсягом попиту на готельні номери і послуги, а також конкурентною пропозицією на ринку.

Проведення аналізу території Чернівецької області за видами рекреаційних ресурсів дають змогу визначити пріоритетні напрямки розвитку територіально-рекреаційних систем Буковини основними з яких:

- ✓ оздоровчо-лікувальна діяльність;
- ✓ пізнавальний та спортивний туризм (екскурсійна діяльність, гірськолижний, водний туризм, тощо);
- ✓ сільський та екологічний туризм.

А визначення методів оцінки рекреаційного потенціалу регіону

Організація мисливського туризму для іноземців має враховувати історичні особливості національного полювання, що, як свідчить зарубіжний досвід, приносить більше морального задоволення і створює ефективну рекламу.

5. Мінералогічні ресурси.

Мінералогічні ресурси Чернівецької області включають родовища мінеральних вод та грязей. З геологічною будовою, особливо в північній частині регіону, пов'язані майже невичерпні запаси лікувальних мінеральних вод найрізноманітнішого хімічного складу, що використовуються для лікування багатьох захворювань.

На сьогодні відомо понад 60 родовищ мінеральних вод, але вони недостатньо досліджені і слабо використовуються.

Здійснюється промисловий розлив столових і лікувально-столових вод – "Буковинська", "Брусницька", "Кельменецька", "Валя Кузьминська", "Новоселицька", "Зеленчанська" та ін. Особливо цінною вважається вода Брусницького родовища, яка містить сірчано-водневі та содові гідрокарбонатно-хлоридно-натрієві компоненти, що визначають її лікувальні властивості та профіль курорту. Затверджені запаси цього родовища дозволяють організувати курортний комплекс до 10 тис місць.

Перспективними для рекреаційного використання є запаси лікувальних грязей, які характеризуються високими лікувальними властивостями: поблизу сіл Черешенька (Вижницький р-н), Костинці (Сторожинецький р-н), Брусниця (Кіцманський р-н), Щербинці (Новоселицький р-н) та Селятин (Путильський р-н).

На нашу думку, в області необхідно провести детальніше гідрогенеологічне обстеження найбільш перспективних родовищ мінеральних вод із наступним затвердженням їх запасів.

Одним з найважливіших природних рекреаційних ресурсів Буковини є багата і різноманітна рослинність, яку представляють ліси (38,9 тис га), в яких переважають цінні деревостої з дуба, бука, липи. У передгір'ї розповсюджені широколистяні та змішані породи.

Отже, природно-рекреаційний потенціал Буковини це – [10]:

➤ 321 об'єкт різних категорій природно-заповідного фонду, які займають більше 7% території області, в тому числі 7 заказників;

➤ 170 пам'яток природи. До пам'яток природи державного значення належать: урочище Білка, печери Буковинка, Попелюшка, Баламутівська, Шилівський ліс, Тисовий яр. Основними геологічними та геоморфологічними утвореннями є печера Довбуша, скелі «Кам'яна

багачка» та «Чорний Діл», Дністровські «стілки» біля сіл Василів і Звенячин;

➤ Ботанічний і дендрологічний парк ЧНУ, Вижницький національний природний парк та Сторожинецький дендропарк;

➤ 40 парків, які є пам'ятками садово-паркового мистецтва;

➤ 39 заповідних урочищ місцевого значення;

➤ понад 60 родовищ мінеральних вод (типу: «Іжевська», «Мацеста», «Боржомі», «Нафтуса», «Есентуки» та «Нарзан». Особливу цінність має вода Брусницького родовища, яка містить сірчано-водневі та содові гідрокарбонатно-хлоридно-натрієві компоненти);

➤ 8 родовищ лікувальних грязей.

Отже, Чернівецька область має достатньо високий природно-рекреаційний потенціал, необхідний для створення високоефективних рекреаційно-туристичних зон. У цілому забезпеченість природними рекреаційними ресурсами 1-го км² території на 1-го жителя відповідно в 1,4 та 1,8 раза вищі, ніж по Україні, що є ще одним підтвердженням можливостей розвитку сфери лікування та відпочинку. В табл. 1. нижче подані показники забезпеченості краю деякими видами цих ресурсів [11, с.58].

Таблиця 1

Природно-рекреаційні ресурси Чернівецької області

N	Види ресурсів	Одиниці виміру	Кількість	Ємність, тис. людино-доз
1.	Мінеральні води	джерел	64	220,2
2.	Лікувальні грязі	родовищ	7	1700,0
3.	Річкові пляжі	км	127	7012,5
4.	Рекреаційні ліси	тис га	28	2164,4

Туристичний потенціал Буковини формується також за рахунок інших складових – історичних та архітектурних пам'ятників, релігійних споруд, пам'яток культури та мистецтва, наявності традиційних народних промислів та ремесел тощо. Чернівецька область – одна з небагатьох областей України, яка володіє архітектурно-містобудівною спадщиною, вельми різноманітною як в етнічному, так і в хронологічному, стилістичному й типологічному відношеннях. До найцінніших належать середньовічні фортеці, муровані та дерев'яні храми унікального "хатнього" типу, окремі будівлі та їх комплекси. В області взято на державний облік 631 пам'ятку історії, культури, архітектури і містобудування, з яких 112 занесено до переліку Державного реєстру національного культурного надбання [12]. Відомо понад 300 нововиявлених пам'яток. Пам'ятники археології

включають слов'янські городища IX-X століть та давньоруські поселення XI-XIII століть. Споруди культового паломництва представлені чи не найдовершенішими зразками.

До списку історичних міст і селищ увійшли: Вижниця, Кіцмань, Лужани, Путила, Сторожинець, Усть-Путила, Хотин, Чернівці. Найбільший інтерес для екскурсантів становить саме обласний центр, де сконцентровані найцікавіші об'єкти екскурсійного огляду. Основну увагу привертає Старе місто, тобто центральна частина; тут виділяється архітектурний ансамбль Чернівецького національного університету, муздрамтеатр, Палац текстильників, приміщення міської ради та облдержадміністрації, собор Святого Духа та костюл "Серце Ісуса", церква св. Параскеви, римо-католицький храм, будівлі залізничного вокзалу та поштамту і багато інших, не менш цікавих прикладів таланту буковинських, австрійських, румунських майстрів. Крім того, в місті діє велика кількість музеїв та меморіальних місць, пов'язаних з життям і творчістю видатних людей Буковини та Західної Європи.

У регіоні до цього часу існують художні промисли з виробництва килимів, вишивання та виготовлення виробів з дерева. Ці промисли розвинені у центральній, південно-західній і західній частині Чернівецької області.

Важливе місце в структурі рекреаційного потенціалу області займає рекреаційна та туристична інфраструктура. Окрім наявних готелів, будинків відпочинку в останні роки були введені в дію гірськолижні центри на Буковині. Це гірськолижний комплекс "Мигово" в селі Мигово Вижницького району, спортивно-оздоровчий комплекс "Лижний парк "Горбово" в селі Горбово Герцаївського району, туристичні центри на горі Цецино в Чернівцях та на перевалі Німчич у Путильському районі. Завдяки співпраці інвесторів та владних структур Сторожинецького району відкриті також база відпочинку "Аква плюс" та перша черга готельно-ресторанного комплексу "Колиба. Друзі мої". У місті Чернівцях з'явилися сучасні готелі "Кайзер", "Бульвар", "Кнаус", сітка готелів "Магнат" та інші. Станом на 1 січня 2008 року, за даними відділу з питань туризму Чернівецької ОДА, в області зареєстровано 92 туристичних підприємства та підприємців, що отримали ліцензію на туроператорську та турагентську діяльність, з них 20 туроператорів та 72 турагенти.

Важливим стимулом для подальшого розвитку туристичної інфраструктури є святкування в 2008 році 600-річчя з дня першої

згадки про місто Чернівці, проведення фінальної частини Чемпіонату Європи з футболу "Євро-2012", зростаючий інтерес до міста інвесторів та ділових людей з усього світу.

Цілеспрямовано розбудовується і інфраструктура Дністровського водосховища. Це будівництво яхт-клуб, туристично-оздоровчих комплексів в урочищі Дубово (село Непоротово), урочище Вишневе (село Ломачинці) Сокирянського району та ін.

Окрім природних, культурно-історичних умов та інфраструктурного забезпечення туристично-рекреаційний потенціал краю визначають такі особливості:

1. Зручне та вигідне географічно-транспортне положення, оскільки для України Буковина є воротами до країн Південно-Східної Європи – через регіон проходять важливі автомобільні та залізничні шляхи як державного, так і міжнародного значення. Туристи, які рухаються транзитом, досить часто зупиняються в Чернівцях для отримання різноманітних послуг – харчування, короткочасного проживання, оглядових екскурсій і тощо.

2. Національно-етнографічна особливість регіону, яка проявляється в своєрідній етнографічній культурі. Крім української, тут збереглась російська, румунська, польська, молдовська, вірменська, австрійська культури, відбулося змішування народів.

Це забезпечує певні переваги при встановленні економічних та культурних відносин з відповідними країнами.

3. Відносно сприятлива екологічна ситуація, оскільки Чернівецька область характеризується незначною забрудненістю внаслідок Чорнобильської катастрофи та діяльності промислових підприємств. За результатами досліджень, проведених Інститутом Реформ, у нашому регіоні найменше здійснюється викидів шкідливих речовин у повітря.

4. Соціально-економічні особливості – край має порівняно низький рівень індустріалізації території, що може сприяти розширенню потенційних можливостей розвитку рекреаційно-туристичної сфери.

5. Невелика площа території, що дає змогу влаштовувати туристичні поїздки в межах 1-2 діб з урахуванням виїзду в сусідні області, які, до речі, багаті на місця культового паломництва та пам'ятки природи.

Важливу роль для розвитку туризму в регіоні відіграє прийнята Програма розвитку туризму в Чернівецькій області на 2004-2010 роки (Рішення XI сесії обласної ради XXIV скликання від 23.10.03 р.

№ 150-11/03), яка сприяє залученню інвесторів, ефективному освоєнню та використанню рекреаційних ресурсів, збереженню екологічної рівноваги тощо.

Освоєнню території та основною передумовою розвитку рекреаційної діяльності має передувати оцінка природних, культурно-історичних, соціально-економічних умов та наявної рекреаційно-туристичної інфраструктури, які для цілеспрямованого використання розглядаються як ресурси. Оцінка рекреаційних ресурсів відображає характер взаємодії між об'єктом оцінки і суб'єктом оцінки. Об'єкт оцінки – природні рекреаційні ресурси (гори, ліси, річки, мінеральні води, лікувальні грязі та ін.), культурно-історичні, соціально-економічні рекреаційні ресурси та рекреаційно-туристична інфраструктура. Суб'єкт оцінки – людина або організатор відпочинку, який на основі оцінки враховує вимоги відпочиваючих, структуру послуг і т.д.

Процедура оцінювання складається з декількох обов'язкових етапів:

1. Виявлення об'єкта оцінки – природних, культурно-історичних, інфраструктурних елементів, їх компонентів і характеристик.
2. Виявлення суб'єкта оцінки, з позиції якого ведеться оцінювання.
3. Формулювання критеріїв оцінки, які визначаються масштабом, метою дослідження і характеристиками суб'єкта.
4. Розробка параметрів оцінних шкал.
5. Отримання покомпонентних та інтегральних оцінок.

Оцінка рекреаційного потенціалу території основана на послідовному аналізі характеристик всіх складових її елементів.

Пропонуємо розглянути окремі підходи до оцінки як природних рекреаційних ресурсів, так і культурно-історичних об'єктів.

До основних типів оцінки природних рекреаційних ресурсів запропонованих вище В.І.Стафійчуком додамо ще економічний і розглядатимемо оцінку природних рекреаційних ресурсів за такими методами: медико-біологічний, психолого-естетичний, функціонально-технологічний, економічний.

Доцільність використання того чи іншого підходу до оцінки рекреаційних ресурсів обумовлена характером останніх. Так, наприклад, оцінку кліматичних рекреаційних ресурсів логічно здійснювати на основі медико-біологічного підходу, що враховує їх комфортність для рекреанта і сприятливість впливу на організм.

Розробку відповідних критеріїв, що відображають зв'язок між метеорологічними умовами і самопочуттям людини, здійснювали в межах рекреалогії, рекреаційної географії, медицини відомі вітчизняні та зарубіжні вчені: Б.Айзенштадт, Б.Богуцький, В.Бокша, І.Григор'єв, Є.Колотова, І.Кондор, Н.Данілова, В.Мацола, В.Овчарова, Є.Ратнер, В.Русанов, Г.Федоров, П.Царфіс та ін. [8, с.46]. Оптимальні погодні умови визначаються сезоном, віковими та індивідуальними особливостями відпочиваючих, видом рекреаційної діяльності. Так, умови дискомфорту для хворих людей можуть оцінюватись як цілком комфортні для контингенту, що надає перевагу активному відпочинку і туризму. Вплив цих факторів на організм людини обумовлюється також видом захворювань. Так, переохолодження є найнебезпечнішими для хворих на запальні та серцево-судинні недуги. Неприятливий, збуджуючий вплив холодне повітря справляє на хворих невротиками, церебральним атеросклерозом. Натомість стійкішими до переохолодження є ті, хто страждає анемією, туберкульозом легень у фазі ремісії, шкірними захворюваннями. Одним із комплексних показників медико-біологічної оцінки рекреаційних ресурсів є система ефективних температур, яка включає температуру повітря, відносну вологість, швидкість вітру, сонячну радіацію, довгохвильове випромінювання. Рекреаційна діяльність можлива при слабкому або мінімальному напруженні терморегуляторного апарату людини в умовах теплового комфорту. «Зона комфорту» для кожної людини індивідуальна, середня ж лежить у межах між $+17$ і $+23^{\circ}\text{C}$. Нормальне самопочуття можливе і при таких співвідношеннях температури та вологості: 20°C — 85%; 25°C — 60%; 35°C — 33%.

За оцінками фахівців, найсприятливіші для літніх видів відпочинку умови з середньодобовими температурами понад $+15^{\circ}\text{C}$ повинні зберігатися не менше 100 днів за рік; для зимових — із температурою нижче 0°C при обов'язковій наявності снігового покриву не менше 10 см і не більше 30-40 см — понад 110 днів. При температурі -10°C починається зона дискомфорту. При низьких температурах вітер посилює тепловіддачу організму, що може призвести до переохолодження. До того ж сильний вітер стомлює і подразнює нервову систему, ускладнює дихання, особливо в гірській місцевості.

Важливе значення для оцінки рекреаційної цінності клімату має режим ультрафіолетової радіації, що має бактерицидний і вітаміноутворюючий вплив на організм людини і є невід'ємною

складовою геліотерапії. Величина біодози ультрафіолетової радіації залежить від тривалості сонячного сяйва.

Отже, рекреаційна оцінка кліматичного потенціалу певним чином інтегрує в собі показник температури повітря, який відображає вплив сонячної радіації, атмосферної циркуляції і підстилаючої поверхні та не виключає впливу сильного вітру, прямої сонячної радіації, підвищеної вологості повітря, несприятливих атмосферних явищ.

Оцінка бальнеологічних ресурсів здійснюється на основі медико-біологічного і функціонально-технологічного підходів. При цьому використовуються як кількісні (м³ води за добу на км² території, кількість джерел мінеральної води на одиницю площі, міра їх мінералізації, температура, концентрація водневих іонів, вміст органічних речовин та ін.), так і якісні (унікальний хімічний склад, сприятливість для лікування тих чи інших хвороб, запах, смак тощо) показники, покладені в основу класифікації та типізації бальнеологічних ресурсів.

Водні рекреаційні ресурси включають моря, озера, річки, водосховища, ставки, придатні для водних видів відпочинку, туризму і спорту. Їх оцінка здійснюється на основі медико-біологічного, психолого-естетичного та функціонально-технологічного типів.

Основними показниками, що визначають цінність водоймищ для рекреації, є їх чистота, величина, глибина, доступність, температурні режими тощо.

Важливим рекреаційним ресурсом є ландшафти, особливо такі їх складові, як рельєф, рослинний і тваринний світ. Оптимальний засіб їх оцінки — ландшафтна карта.

Психолого-естетичний метод оцінки визначає емоційний вплив на людину рельєфу, пейзажів, ландшафтів, їх унікальності, насиченості, контрастності, екзотичності, краси. При оцінці пейзажів необхідно враховувати думку фахівців: географів, ландшафтознавців і т.д. Один з методів експертної оцінки базується на основі фотографій. Рельєф відіграє важливу роль у задоволенні потреби людини в красі, створюючи сприятливий психологічний клімат для успішного лікування, відпочинку та оздоровлення. Краса залежить від різноманітності – внутрішня різноманітність, зовнішня різноманітність (порівняно з сусідніми ландшафтами). Екзотичність – наскільки дане місце є контрастним щодо місця постійного проживання.

Одним із комплексних показників психолого-естетичної оцінки і

одночасно критерієм визначення ринкової цінності рекреаційного об'єкта (регіону) є його атрактивність (привабливість).

При функціонально-технологічній оцінці оцінюються:

- з боку рекреантів – умови, як організований відпочинок;
- з боку рекреаційного господарства - запаси, ресурси, місткість.

За такої оцінки враховуються особливості ландшафту і його конкретно взятих компонентів, заболоченість території, потужність торфянистого горизонту, сейсмічність, лавинонебезпечність, наявність карстових процесів, інженерно-геологічні умови для будівництва рекреаційних об'єктів, екзогенні процеси.

Функціонально-технологічна оцінка враховує взаємодію людини і природного середовища через «технологію» рекреаційної діяльності, де суб'єктом оцінки виступає рекреаційна галузь. Така оцінка включає два аспекти: можливості для реалізації того чи іншого виду рекреаційної діяльності та перспективи інженерно-будівельного освоєння території. Важливим показником технологічної оцінки є рекреаційна ємність території (ресурсу).

Отже, як зазначає В.Ф.Данильчук, виходячи з психолого-естетичної оцінки, найбільшою мірою контрастності, пейзажною насиченістю, екзотичністю та унікальністю відзначаються гори. З позицій технологічної оцінки, сприятливішими є рівнинні території. Найсприятливішою для лікувально-оздоровчих цілей з функціональної та естетичної точок зору є пересічена місцевість із незначним перепадом відносних висот [13].

Особливо важливим для подальшого розвитку регіону або окремо взятої території є економічний метод оцінки природних рекреаційних ресурсів, за яким визначається економічна доцільність та ефективність використання природно-рекреаційного потенціалу. Економічна оцінка має визначати обсяги надходження податків від використання природних рекреаційних ресурсів, створення нових робочих місць, вплив на інші галузі господарювання та на соціально-економічний розвиток регіону в цілому.

Але якщо вище перераховані методи оцінки природних рекреаційних ресурсів пройшли апробацію і можуть використовуватись на практиці, то оцінка історико-культурних ресурсів не має загальноприйнятої схеми. Вважаємо можливим використання методів оцінки запропонованих вище для групи культурно-історичних рекреаційних ресурсів, оскільки ці ресурси відіграють важливе значення

в системі рекреації, а для деяких видів туристичної діяльності є визначальними.

Зрозуміло, що не всі види оцінок можуть застосовуватися до цього типу ресурсів. Неможливою є медико-біологічна оцінка культурно-історичних ресурсів (за винятком окремих випадків), тому що така оцінка характеризує вплив природних факторів на організм людини. Проте, на нашу думку, цілком можна проводити психолого-естетичну, функціонально-технологічну та економічну оцінки.

Психолого-естетична оцінка залежить від таких показників: інформативність, унікальність, екзотичність, естетична ємність та здатність до психологічного збудження. Так, наприклад, методика оцінки інформативності культурно-історичних ресурсів і об'єктів ґрунтується на часі, достатньому для огляду групою в кількості 30 осіб з екскурсиводом.

Будь-який пам'ятник культурно-історичного значення передбачає наявність культурно-історичного середовища, тому процес оцінки розповсюджується на весь культурно-історичний простір.

Загальноприйнята бальна оцінка культурно-історичних ресурсів. Вона відображає можливість використання і атрактивність. Зазвичай при бальній оцінці враховують: значущість (міжнародна, національна, регіональна, місцевого значення), унікальність, екзотичність, орієнтація (для якої групи населення), популярність, позиційна цінність, зовнішня і внутрішня транспортна доступність, стан об'єкта, можливість екскурсійного огляду. Шкала від 0 до 4 балів. За кожним критерієм вводиться коефіцієнт значущості. Сумарні оцінки – до 50 балів. Якщо більше 50 балів – то це культурно-історичний пам'ятник міжнародного значення.

Функціонально-технологічна оцінка культурно-історичних ресурсів може здійснюватись за такими критеріями:

1. Ступінь фізичної збереженості об'єкта (висока, середня, низька).
2. Час комфортного терміну використання об'єкта (під відкритим небом – низька, у закритих приміщеннях – висока).
3. Пропускна здатність (кількість людей на день).
4. Кількість експонатів для показу.
5. Зручність огляду об'єкта туристами.
6. Відсоток об'єктів показу доступних для туристів.
7. Потенційна можливість покращення технологічних характеристик об'єкта.

Функціонально-технологічна оцінка культурно-історичних ресурсів важлива для характеристики ступеню технологічної готовності, придатності, комфортності об'єктів для прийому туристів. З допомогою критеріїв оцінки можна показати, в якому технологічному стані знаходиться об'єкт туризму, чи повністю він готовий до прийому відвідувачів.

Не менш важливою є оцінка рекреаційної та туристичної інфраструктури. Візьмемо, наприклад, туристичний готель. Зазвичай при оцінюванні готелю застосовуються три традиційні підходи (витратний, порівняльний і прибутковий), як і при оцінці інших прибуткових активів, будь то об'єкти нерухомості або бізнесу. Для того, щоб врахувати всі елементи, що створюють вартість функціонуючого готелю, при витратному методі оцінки необхідно врахувати всі нематеріальні цінності, пов'язані з брендом готелю і його функціонуванням як єдиного бізнесу і його стабільністю. При прибутковому методі розглядаються витрати зі заміни предметів і складного устаткування, що швидко зношується. А метод порівняння продажів має включати коректування на потенційну різницю у фізичному стані і фінансовому статусі готелів, заявлених в операціях з продажу.

Оскільки вартість готелю на певну дату оцінки залежить від його здатності приносити дохід у майбутньому, при оцінці цієї вартості найчастіше застосовується прибутковий підхід. Для прогнозування майбутнього доходу готелю оцінювачі аналізують готельний ринок. Поточна вартість цього прогнозованого доходу і визначає готовність ринку запропонувати за готель ту або іншу суму. Прогноз доходу готелю безпосередньо залежить від ринкових умов, які характеризуються обсягом попиту на готельні номери і послуги, а також конкурентною пропозицією на ринку.

Проведення аналізу території Чернівецької області за видами рекреаційних ресурсів дають змогу визначити пріоритетні напрямки розвитку територіально-рекреаційних систем Буковини основними з яких:

- ✓ оздоровчо-лікувальна діяльність;
- ✓ пізнавальний та спортивний туризм (екскурсійна діяльність, гірськолижний, водний туризм, тощо);
- ✓ сільський та екологічний туризм.

А визначення методів оцінки рекреаційного потенціалу регіону

сприятимуть проведенню як компонентної, так і інтегральної оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів, що дасть можливість на перспективу ефективніше використовувати природно-ресурсний потенціал регіону.

З метою кращого використання рекреаційно-туристичних ресурсів необхідно терміново розробити пропозиції щодо залучення інвестицій у рекреаційну інфраструктуру і розробку нових туристичних продуктів та провести:

- ✓ інвентаризацію природних, культурно-історичних і соціально-економічних об'єктів, рекреаційно-туристичної інфраструктури, рекреаційних та туристичних продуктів;

- ✓ дослідження туристичних потоків;

- ✓ компонентну та інтегральну оцінку рекреаційно-туристичного потенціалу.

На нашу думку, в області необхідно формувати структуровану базу даних, яка би включала перераховані вище типи рекреації, згруповані за чотирма оціночними блоками: медико-біологічним (характеристики клімату, екологічного стану території, наявність природних лікувальних ресурсів), психолого-естетичним (наявність унікальних об'єктів і явищ природи, культурно-історичних об'єктів, кількості сонячних днів, пейзажність), функціонально-технологічним (наявність адміністративних обмежень на відвідини території, наявність комунікацій, розвиток рекреаційної інфраструктури, доступність території тощо), економічним (створення нових робочих місць, частка надходжень від рекреації і туризму в економіку регіону, вплив рекреаційної діяльності на інші галузі господарювання тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України // Київ – Чернівці: К. - М. Академія – Зелена Буковина, 1999. – 567с.
2. Kaczmarek Jacek, Stasiak Andrzej, Wjodarczyk Bogdan, Produkt turystyczny // Warszawa, 2005. – 389 p.
3. Кравців В., Матолич Б., Гулич О., Помога В. Рекреаційний потенціал Львівської області та стратегія його освоєння // Регіональна економіка. – 2002. – № 2. – С.134-143.
4. Євдокименко В.К. Регіональна політика розвитку туризму // Чернівці: Прут, 1996. – 287с.
5. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія // К., 2007. – 311с.
6. Карпатский рекреационный комплекс / Под ред. М.И.Долишнего, М.С.Нудельмана, К.К.Ткаченко и др. – К.: Наук. думка, 1984.
7. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреалогії та рекреаційної географії // К.: Палітра, 1997.
7. Стафійчук В.І. Рекреалогія // К.: Альтерпрес, 2006. – 263 с.
8. Економічна енциклопедія. Том 3: К.: Академія, Тернопіль: Академія народного господарства, 2002. – 951 с.
9. Інвестиційна привабливість Чернівецької області // Чернівецька ОДА, Чернівці, 2006. – 40 с.
10. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні // Книга-XXI, 2003. – 298 с.

11. Постанова Кабінету міністрів України від 12 серпня 1992 року N 466 "Про затвердження Положення про Державний реєстр національного культурного надбання".

12. Данильчук В.Ф. Методология оценки рекреационных территорий // Донецк, 2003.

С.В.Мельниченко, к.е.н.,

Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТИПІВ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ ПІД ВПЛИВОМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Розглянено особливості розвитку різних типів підприємств туристичної сфери в інформаційному суспільстві; охарактеризовано сучасні модифікації організаційних структур управління нетрадиційних типів підприємств туристичного бізнесу.

The features of development of different types of enterprises of tourist sphere are considered in informative society; modern modifications of organizational structures of management of untraditional types of enterprises of tourist business are described.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в соціально-економічному житті країни, характеризуються розвитком і впровадженням у всі сфери діяльності новітніх інформаційних технологій. Останнє десятиріччя ознаменувалось стійкою тенденцією розвитку інформатизації процесів управління підприємствами туристичної сфери. Активне впровадження сучасних інформаційних технологій в діяльність туристичних підприємств є необхідною умовою їх успішної роботи, оскільки точність, надійність, оперативність і висока швидкість обробки та передачі інформації визначає ефективність управлінських рішень у цій сфері.

Разом з тим, розвиток інформаційних технологій і їх впровадження у сферу туризму вносить зміни в систему управління підприємством і створює передумови для переходу її в нову якість. Такі зміни пов'язані з модифікацією типів підприємств з урахуванням ступеня застосування інформаційних технологій (ІТ). Процес трансформації викликаний переходом від індустріальної фази до інформаційної, що характеризується переважаючим значенням інформації над іншими виробничими факторами та зростаючою роллю людського фактора. Тобто у центрі всіх сучасних концепцій управління "постає людина, і в практичній діяльності, незважаючи на те, що цей підхід є дорожчим, не завжди зручним, а в деяких випадках і конфліктним, саме він дозволяє підтримувати і підвищувати результативність діяльності організації" [1, с.42]. Така тенденція розвитку сучасного суспільства вносить значні зміни в типізацію підприємств туристичного бізнесу.

Різноманітні підходи до побудови організації, яка становить